

Asia: VN/18534/2020

Ehdotus hallituksen esitykseksi laiksi Saavutettavuuskirjasto Celiasta - työryhmän raportti

Saavutettavuuskirjasto Celian asema ja tarkoitus (1 §)

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Kirjallisuuden tekijänoikeusjärjestö Sanasto ry, Sanasto rf (jäljempänä Sanasto) kiittää mahdollisuudesta lausua asiassa. Sanasto on valtakunnallinen kirjallisuuden tekijänoikeusjärjestö, joka valvoo kirjallisuuden tekijöiden oikeuksia ja etuja. Edustamme noin 15 000 suomalaista kirjallisuuden tekijää. Sanaston jäsenjärjestöjä ovat Finlands svenska författareförening rf, Suomen Kirjailijaliitto ry, Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry sekä Suomen tietokirjailijat ry.

Pidämme yleisesti hyvänä ja kannatettavana esitettyä uudistusta, jolla päivitetään Saavutettavuuskirjasto Celiää koskevaa lainsäädäntöä. Sanasto pitää tärkeänä, että kaikille kansalaisille turvataan yhdenvertainen mahdollisuus nauttia kirjallisesta kulttuurista ja osallistua täysimääräisesti yhteiskunnan toimintaan. Samassa yhteydessä kiinnitämme huomiota siihen, että tämä mahdollistetaan hyödyntämällä tekijöiden luomia teoksia tekijänoikeuden rajoitussäännöksen nojalla. Katsomme perustelluksi, että tekijöiden oikeutettuihin etuihin ja mahdollisuuteen saada korvaus luomiensa teosten hyödyntämisestä kiinnitetään myös huomiota ja käytännöt saatetaan samassa yhteydessä myös tämän osalta ajan tasalle ja vastaamaan tällä hetkellä tapahtuvan käytön muotoja.

Kannatamme sitä, että kirjaston asemaa ja tarkoitusta kuvaavassa pykälässä viitataan nimenomaisesti tekijänoikeuslain 17 a §:n 1 momenttiin, jossa määritellään lukemisesteinen henkilö. Rajoitussäännöksiä tulee aina tulkita suppeasti ja varmistaa, ettei tekijänoikeutta rajoiteta enempää kuin on tarpeen. Tekijänoikeuden haltijoiden näkökulmasta on äärimmäisen tärkeää, että rajoitusten nojalla tapahtuva teosten käyttäminen vastaa tekijänoikeuslain tarkoitusta ja teoksia käyttävät vain tekijänoikeuslaissa siihen oikeutetut henkilöt. Uutta lakia säädettäessä tulee miettiä, millä toimenpiteillä tämä voidaan käytännössä varmistaa ja kirjata lakiin tarvittavat säännökset sen varmistamiseksi, että teoksia käyttävät todellisuudessa vain niiden käyttämiseen oikeutetut henkilöt.

Kirjaston tehtävät (2 §)

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Kirjaston tehtävät on kuvattu lakiehdotuksessa selkeästi. Tehtävissä tulee rinnakkain esille teosten välittäminen ja lainaaminen. Näkövammaisten ja lukemisesteisten henkilöiden hyväksi säädetyn toiminnan muodot ja teosten käyttötavat ovat viimeisten vuosikymmenten aikana jatkuvasti laajentuneet. Samalla teosten käyttötavat ovat muuttuneet olennaisesti perinteisestä fyysisten teoskappaleiden lainaamisesta kohti edunsaajahenkilöiden rajatonta teosten käyttöä sähköisten äänikirjojen muodossa. Tämä kehitys tulee huomioida myös rajoitussääntelyn reunaehtoja, kuten tekijöiden korvausoikeutta, määritettäessä ja uuden lain säätämisen yhteydessä tulee päivittää myös korvauskäytännöt teknologianeutraaleiksi muuttamalla samalla tarvittavilta osin tekijänoikeuslakia.

Näkövammaisille ja lukemisesteisille tarjotaan enenevässä määrin kirjallisuutta myös verkon välityksellä joko suoratoistona tai teoksia ladattavaksi tarjoamalla. Vuonna 2021 selvästi suurin osa Celian äänikirjojen käyttötapahtumista tapahtui verkkolainoina, lähinnä suoratoistotekniikalla. Kokonaislainamäärä on merkittävä, reilusti yli miljoona käyttötapahtumaa vuosittain. Suoratoistomahdollisuuden voidaan nähdä tuoneen Celialle myös huomattavan määrän uusia asiakkaita.

Pidämme tärkeänä, että uuden lain säätämisen yhteydessä päivitetään myös teosten korvauskäytännöt niin, että tekijät saavat korvauksen rajoitussäännöksen nojalla tapahtuvasta luomiensa teosten hyödyntämisestä siitä riippumatta, tapahtuuko käyttö perinteisesti lainaamalla vai käyttämällä teoksia suoratoistopalvelun kautta välitettynä.

Eduskunnan sivistysvaliokunta on myös ottanut tähän asiaan kantaa ja totesi lukemisestedirektiivin kansallisen voimaansaattamisen yhteydessä antamassaan mietinnössään (SiVM 7/2018 vp) seuraavaa: ”Eduskunta edellyttää, että hallitus ryhtyy toimenpiteisiin lain muuttamiseksi teknologianeutraalimmaksi siten, että oikeudenhaltijoiden oikeudet kohtuullisen korvauksen saamiseen teostensa käyttämisestä varmistetaan vastaamaan paremmin teosten tosiasiallista käyttöä. Hallituksen tulee seurata ja arvioida tiiviisti lain vaikutuksia edunsaajien ja oikeudenhaltijoiden kannalta ja antaa siitä selvitys sivistysvaliokunnalle keväällä 2021.”

On tärkeää, ettei korvausoikeutta enää kytketä tiettyyn teknologian mahdollistamaan tapaan saattaa teoksia edunsaajahenkilöiden saataville, vaan sen on tarkoituksenmukaista olla muodoltaan yleinen ja eduskunnan edellyttämällä tavalla teknologianeutraali. Ehdotetussa uudessa laissa kirjaston tehtävä pitää sisällään nimenomaisesti sekä teosten välittämisen että lainaamisen. Rajoituksen nojalla tapahtuvasta käytöstä suoritettavaa korvausta ei ole perusteltua pitää kytkettynä vain sellaiseen lainaamiseen, jossa teoskappale jää käyttäjän haltuun.

Voimassa oleva lukemisestedirektiivi sallii korvausjärjestelmän päivittämisen ja laajentamiseen koskemaan myös uusia käyttömuotoja kuten suoratoistoa (mm. johdantokappale 14). Valtion tehtävä on suorittaa tekijöille korvaus lukemisesteisille henkilöille tuotettavan palvelun sisällöstä.

Korvausta ei jatkossakaan tulisi kirjaston maksuttomuuden johdosta perittäväksi edunsaajahenkilöiltä, jolloin korvausjärjestelmä olisi myös näiltä osin direktiivin mukainen.

Edellä kuvatun johdosta Sanasto esittää, että nyt annettavan hallituksen esityksen yhteydessä tekijänoikeuslain 17 b §:n 7 momenttia muutetaan seuraavasti: ”Tekijällä on oikeus saada korvaus valtuutetulta yhteisöltä, jos 1 momentin mukaisesti ääntä tallentamalla Suomessa valmistettu teoksen kappale levitetään, välitetään tai muuten saatetaan edunsaajahenkilöiden saataviin.”

Maksuttomuus (3 §)

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

-

Käytösäännöt sekä käyttö- ja lainauskielto (4 § ja 5 §)

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Lakiehdotuksessa esitetään, että kirjasto voi antaa käytösäännöt, joita kirjaston asiakkaiden tulee noudattaa. Näkemyksemme mukaan pykälässä tulee säätää kirjastolle nimenomainen velvollisuus määrittellä ja pitää esillä käytösääntöjä sekä varmistaa osaltaan, että niitä noudatetaan. Tätä puoltaa edellä kuvatulla tavalla jo se tosiasia, että toimintaa harjoitetaan rajoitussäännöksen nojalla. Tekijänoikeuslaissa edellytetään, että toimintaa harjoittavan valtuutetun yhteisön tulee varmistaa, että teosten kappaleet valmistetaan yksinomaan lukemisestedirektiivissä tarkoitettujen henkilöiden käyttöön. Näistä syistä käytösääntöjen laatiminen tulee asettaa laissa pakolliseksi.

Yhteistyö, johtokunta, johtaja ja Braille-neuvottelukunta (6 §-9 §)

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Pidämme sinänsä kannatettavana sitä, että yhteistyöstä yleisten kirjastojen ja korkeakoulukirjastojen kanssa säädetään lain tasolla. Yhteistyö merkitsee tosiasiallisesti sitä, että Saavutettavuuskirjasto Celialle osoitettua erityistehtävää hoitaa käytännössä suuri joukko eri toimijoita. Tämä asettaa yhteistyötahoille korostetun vastuun huolehtia siitä, että heidän kauttaan erityiskirjaston asiakkaiksi liittyvät henkilöt tulevat tietoisiksi tekijänoikeuslain 17 a §:n 1 momentin sisällöstä ja siihen kirjatusta lukemisesteisen henkilön määritelmästä. Eri tahojen keskinäistä yhteistyötä käsittelevään pykälään tulee kirjata kaikille yhteistyötahoille korostunut vastuu varmistua siitä, että heidän kauttaan Celian asiakkaiksi liittyvät henkilöt ymmärtävät laissa määritellyn lukemisesteisten piirin ja vakuuttavat kuuluvansa siihen.

Virastolle ehdotettu uusi nimi: Saavutettavuuskirjasto Celia

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

-

Muita huomioita hallituksen esityksestä:

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Kirjallisten teosten käyttömuodot ovat olleet viime vuosina murroksessa. Kirjallisuuden sähköisen julkaisemisen eri muodot ovat yleistyneet, ja yhä useampi hankkii tai lainaa perinteisen painetun kirjan sijasta teoksen sähköisessä muodossa. Erityisesti äänikirjamarkkinoilla on viime vuosina tapahtunut merkittävää kehitystä, kun uudenlaiset kaupalliset äänikirjapalvelut eli nk. luku- ja kuunteluaikapalvelut ovat nousseet varteenotettaviksi vaihtoehdoiksi kuluttaa kirjallisuutta. Palvelut toimivat suoratoistotekniikalla (streamaus), ja tavallisesti asiakas saa maksua vastaan palvelun koko äänikirja-aineiston käyttöönsä.

Nyt lausunnoilla olevassa raportissa viitataan opetus- ja kulttuuriministeriön asiasta tammikuussa 2021 tekemään selvitykseen, jonka mukaan Näkövammaisten kirjaston tarjoaman, lukemisesteisille henkilöille tarkoitetun äänikirjojen suoratoistopalvelun ei voida katsoa vaikuttavan kaupallisiin äänikirjamarkkinoihin niitä heikentävästi. Näkemyksemme mukaan asiasta olisi perusteltua tehdä kattavampi vaikuttavuusarvio, jossa selvitettäisiin myös sitä, tapahtuuko teosten tarjoaminen vain tekijänoikeuslain rajoitussäännöksessä määritellylle henkilöpiirille eli lukemisesteisille. Olisi myös syytä arvioida, millä keinoin voidaan varmistaa se, että teoksia ei tarjota rajoitussäännöksessä määritelyä laajemmalle henkilöpiirille. Tämän toteutuminen asianmukaisella tavalla on erittäin tärkeää, jotta haitalliset vaikutukset kaupallisen kirjajamarkkinan toimintaan voidaan estää.

Lakiuudistusta valmistelleen työryhmän tehtävänä on ollut laatia ehdotus Näkövammaisten kirjastoa koskevan lain uudistamiseksi. Työryhmän toimeksiannon mukaan hallituksen esityksen valmistelussa tulee ottaa huomioon muun muassa toimintakentän muut toimijat. Pidämme tärkeänä, että jatkossa vastaavissa työryhmissä olisi mukana myös kirjallisuuden tekijöitä ja kustantajia edustavia henkilöitä.

Lundelin Satu
Sanasto ry